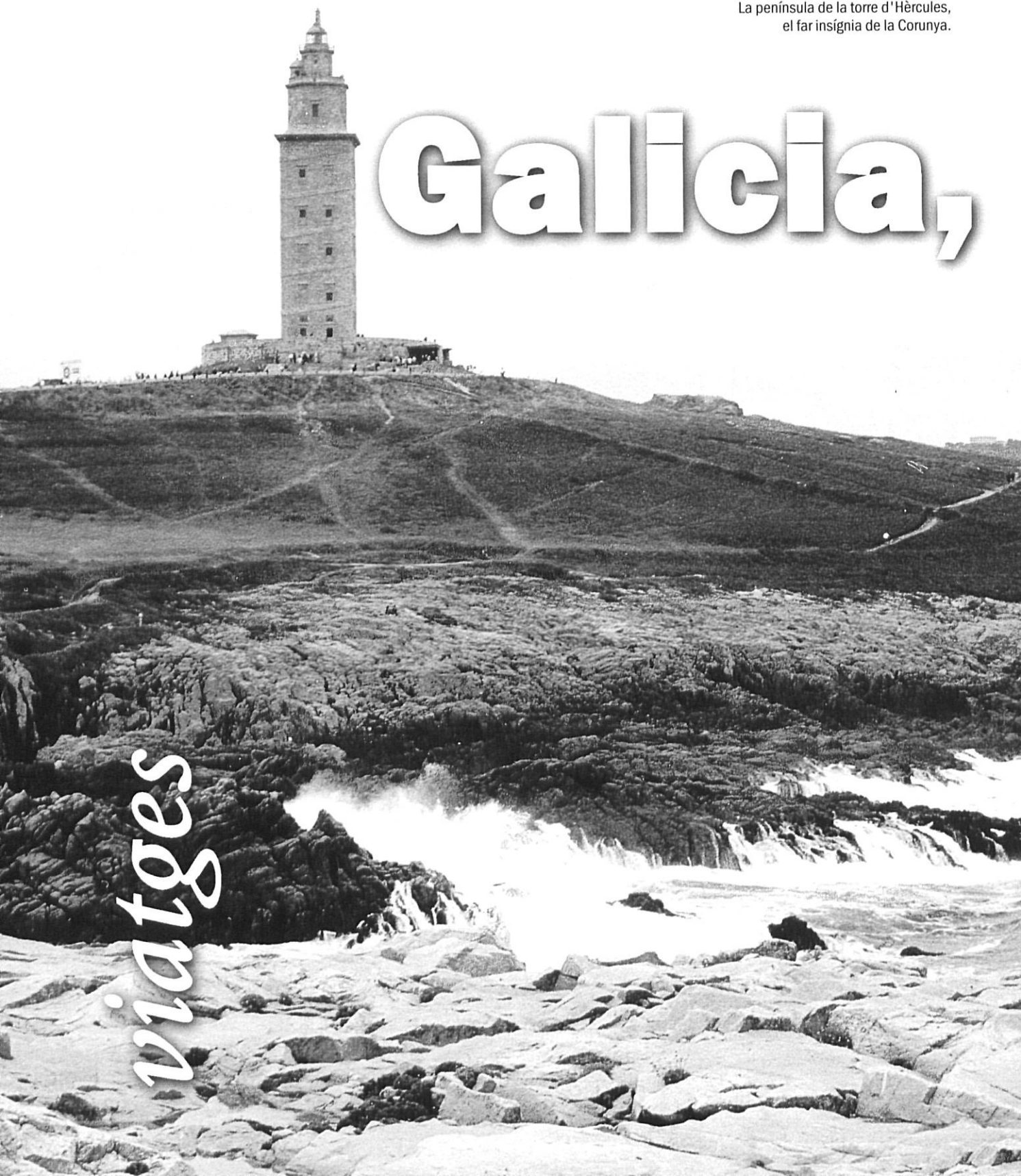

La península de la torre d'Hèrcules,
el far insígnia de la Corunya.

Galicia,

viatges

A Luis Vázquez Paz

viatge de tornada

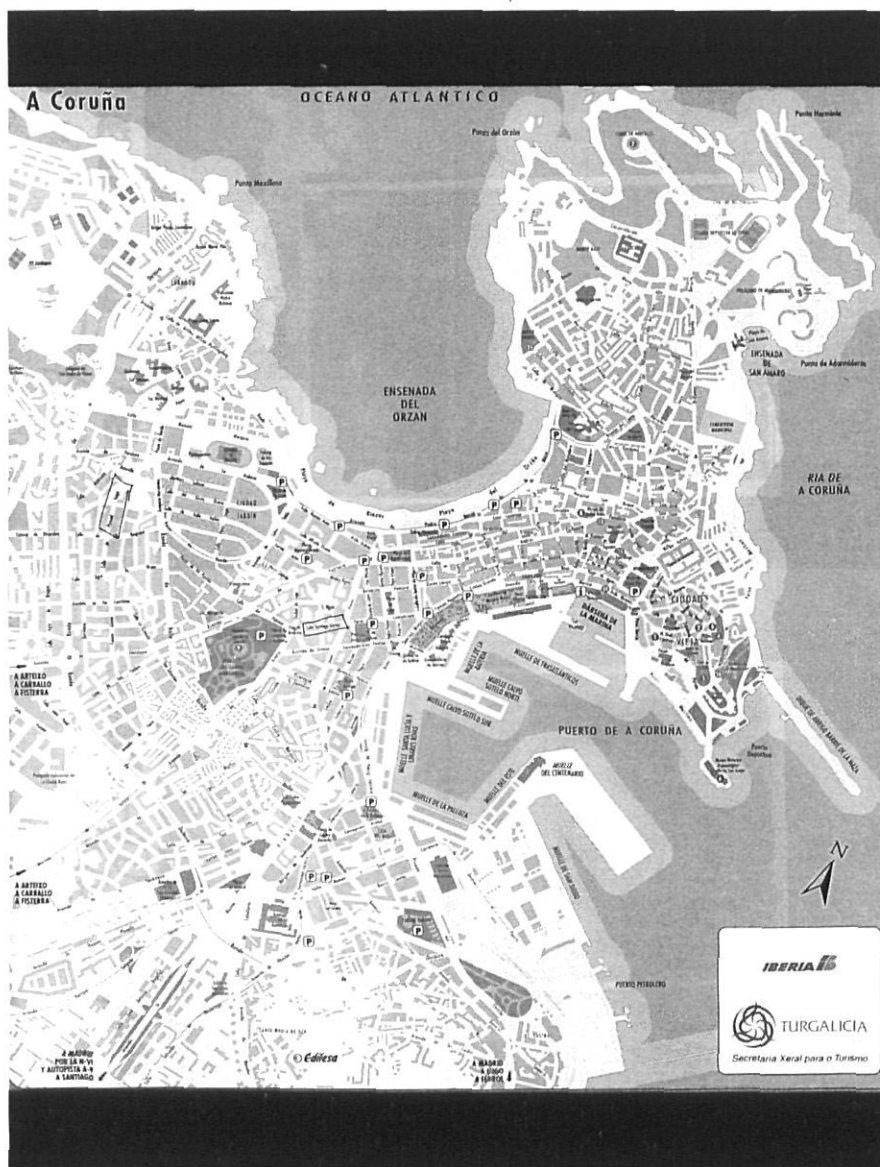
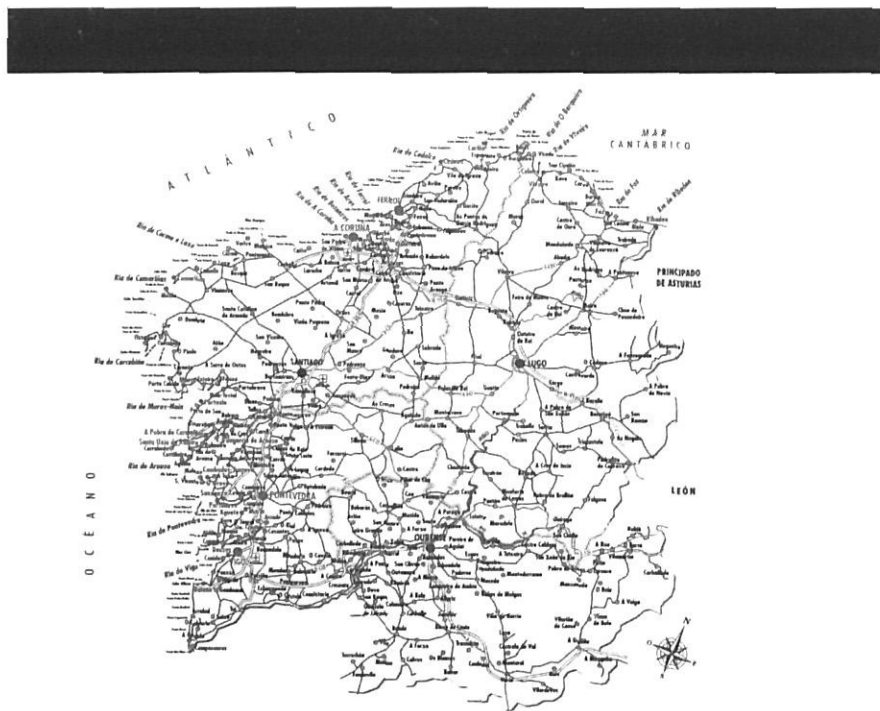
Eva Vázquez — Fa trenta anys, quan vaig anar per primera vegada a Galícia, hi havia una epidèmia de còlera a Saragossa, i el pare, que tenia un desig intensíssim de tornar a la terra de la seva infància, va trobar una excusa perfecta per travessar mitja península d'una tirada i no aturar-se fins a Lleó, i això després que la mare insistís que feia hores que havíem sortit de la zona de contagi. Mentre creuàvem el desert dels Monegres, que en circumstàncies normals ja hauria provocat una impressió malaltissa, per precaució el pare no havia deixat que abaixéssim ni una sola vegada, en ple mes d'agost, les finestretes del cotxe, un mil quatre-cents trenta d'un color groc hepatític en què viatjàvem set persones, comptant-hi els avis materns, els pares i els tres primers germans, encara que nosaltres, que érem molt petits, estalviéssim un cert espai asseguts sobre les cuixes dels grans.

Dins del vehicle, estabornits per la calda i la compressió, vam posar en pràctica les lliçons del racionament, mesurant l'aigua i les galetes mentre salvàvem aquell paisatge cendros i fantasmal, on només s'albirava terra erma, algun matoll ressec i el miralleig del sol en evaporar-se sobre l'asfalt. Que avancéssim en unes condicions així de llastimoses fins a Galícia només es deu a l'avidesa del pare per retallar la llarga distància que el separava del país del seu propi pare i, també, a la seva prudència: els diaris havien informat a final de juliol que el brot de còlera que s'havia declarat a la conca del Jalón i que nosaltres hauríem de travessar ja estava controlat, i que els mateixos habitants de la zona, decidits a convèncer tothom de les virtuts del seu terròs, es llançaven espontàniament al riu per demostrar-ne la salubritat, amb gran trasbals de la força pública, que no donava l'abast inten-

El primer paisatge de Galícia, un verd intens que encara fumejava pels focs de final de l'estiu de 1998.

FOTOS DE FAMILIA I JOSEP ENSESA I SERN

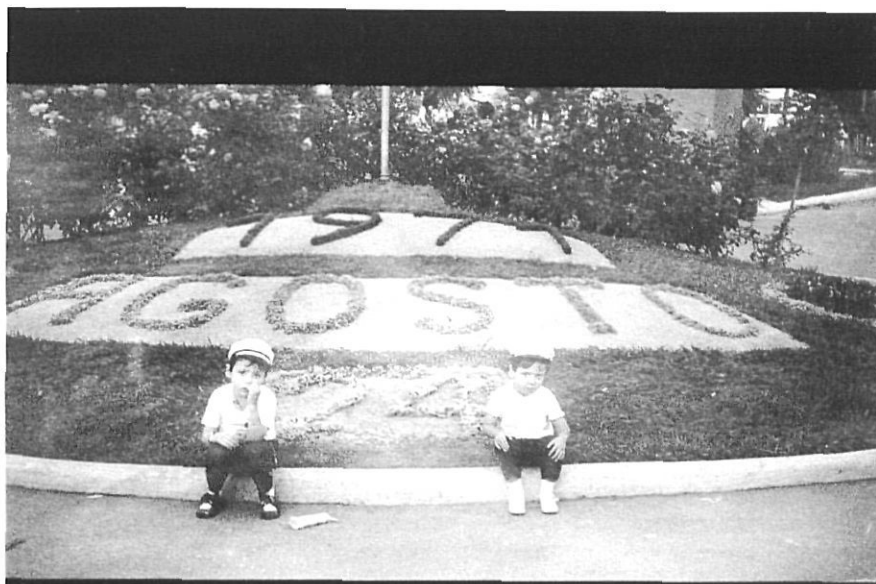
tant contenir aquelles voluntarioses manifestacions de confiança en l'aigua pàtria. La publicació d'aquest darrer apunt, característic d'aquella premsa governativa que considerava la veritat rasa i curta com una dada insuficient si no contenia un ressalt d'heroicitat, va ser per al meu pare la prova palmària que el brot epidèmic devia ser fenomenal. Així que vam fer encapsulats i entumits gran part del viatge, com si fóssim supervivents d'un cataclisme travessant la terra devastada per arribar a l'únic reducte habitable que quedava.

Iniciació al viatge

Era l'any 1971, l'època dels viatges tumultuosos, dels cotxes minúsculs carregats d'equipatge i de parents, el temps dels pícnic, de les excursions dominicals i, per vacances, de les escapades de carretera i manta. També nosaltres ens vam encomanar d'aquell esperit d'evasió, encara que, fora d'aquell viatge a Galícia, que en realitat era un deute contret amb un home mort, mai no anéssim gaire lluny: ens acontentàvem organitzant una arrossada familiar sota una pineda, proveïts de mantes per fer, després de l'àpat, generoses migdiades a l'ombra, o programant llargues jornades de platja, on acampàvem amb l'ombrel·la i la nevera portàtil, menjàvem síndria i gelats entre capbussades i castells de sorra, i, cap al tard, fatigats de sol, buscàvem musclos a les roques. N'hi va haver prou amb aquestes curtes expedicions, a Empúries, a Begur, a Montgó, perquè encara ara la brisa de l'estiu transporti una clara aroma d'infància, d'aigua de mar, pinassa i llimona glaçada. Les sortides cap al mar exigien un ritual previ que m'entusiasmava: la mare preparava truites de patates per a tots i les deixava refredar ben disposades a la taula del menjador, perquè ja les trobéssim a punt a la tornada. Mentre ens posàvem el banyador i guardàvem les tovalloles i la fruita al cabàs, l'olor esponjosa

de l'ou batut s'anava escampant deliciosament per la casa, com una prefiguració de la gana amb gust de sal amb què a la tarda tornàriem del bany. Just abans de sortir, mentre els petits corriem esvalotats i impacients per marxar, la mare abaixava una per una totes les persianes del pis, perquè es mantingués fresc fins que tornéssim; no em vaig voler perdre mai l'espectacle de la llum en el moment de ser seccionada pels llistons, mentre anava lliscant en fines franges radiants sobre el marbre de la cuina, sobre el sofà, sobre la taula parada, sobre la cara de la mare. Abaixar les persianes ha estat per a mi, des d'aleshores, un senyal inequívoc de felicitat.

Aquell any que vam travessar el còlera dels Monegres segurament el viatge va començar també amb la cerimònia de tancar totes les finestres del pis, però ja no puc discriminar-la de totes les altres vegades que li havia vist fer a la mare, no puc distingir aquell dia que vam marxar cap a Galícia de tots els altres dies en què aquell gest havia inaugurat la joia de les vacances, l'entusiasme de tots els viatges futurs. No he pogut saber tampoc, fins molt més tard, perquè aquell any havíem decidit anar més lluny, ni tampoc perquè, després de tant de temps, aquell esdeveniment continuava essent tan viu en la memòria familiar, per mitjà de les fotografies i de les anècdotes que de tant en tant ens n'explicaven els pares, ajudant-nos a omplir els espais buits d'aquell temps en què vivíem, però no sabíem. Cap de nosaltres no va tornar més a Galícia després d'aquella vegada, llevat –recordo vagament– del meu pare, un audaç jugador d'escacs que havia fet fins i tot una partida per correspondència amb Jaime Gil de Biedma i que en una ocasió va haver de viatjar a la Toja per disputar-hi un campionat, del qual va tornar amb un altre trofeu que la mare ja no sabia a quina vitrina exposar i amb un exòtic carregament de sabons i gels de l'illa bal-

Amb el meu germà gran, davant el calendari de flors dels jardins de Méndez Núñez de la Corunya, el 24 d'agost de 1971.

Els dies de platja, la primera consciència del viatge.

La platja de Riazor, des del mirador de la torre d'Hèrcules.

neari. Però res no ajudava a completar el sentit del primer viatge, d'on només crec haver conservat, d'una manera confusa, una certa idea de l'oceà i una llunyana olor de cranc, i potser també, ara ho veig, un precoç sentiment de pertinença que es va manifestar quan devia tenir uns deu o dotze anys, en què vaig escriure l'esborrany d'un conte ambientat, no sabia dir per què, a les ries gallegues. *Després de gairebé trenta anys, una nit de Nadal, se'm va acudir preguntar per què l'agost de 1971 havíem viatjat a Galícia, i finalment vaig saber que havíem anat a complir-hi una última voluntat.*

Un sopar de Nadal

Quan érem a les postres del sopar de Nadal, en aquell moment en què les converses exaltades i la fregadissa de plats ja havien estat substituïdes per la calma dels licors i, com sol passar en les reunions familiars, ens havia dominat aquell malenconiós sentiment alhora de pèrdua i de retrobament, no sé qui de nosaltres va començar a parlar dels avis que ja són morts, potser per convocar-los també, una altra vegada, al voltant de la taula de Nadal. Parlàvem de l'àvia materna, Maria Puig, filla d'una mare avergonyida i de l'hospici, que se'n va anar amb una tristesa fonda encara als ulls, guardant secretament al seu bagul el llibre de registre de les dides que l'havien alletada, com si aquell document fos el més semblant al record deixat per una mare. Ens donava carquinyolis, *taronjada i nous sempre que l'anàvem a veure, fins i tot a mi, que la tenia esverada amb la mania de gronxar-me amb les cortines que donaven al pati, rient i ensenyant les dents, gairebé totes partides i tortes per les caigudes.* Parlàvem també de l'avi matern, de rialla estentòria i franca, antic projeccionista del desaparegut cinema Núria de Salt i fabulista incansable de contes per a nens; Benet Ramió, es deia, i conduïa una motoreta

atrotinada de manera temerària, potser perquè ja es ressentia de les cataractes que al final li envidriaren els ulls amb aquella humitat dels estanys verdejats. Tots dos solien portar-nos, als meus germans i a mi, a berenar a l'era del Cigarro, a Salt, on jugàvem, amb crueltat experimental, a tallar la cua de les sargantanes, a recollir cargols l'endemà de les pluges o a fer petar amb els dits les faves que els pagesos deixaven assecar damunt l'empedrat. Ens entreteníem empaitant-nos, corrent i rodolant entre les feixes, mentre els avis conversaven calmosament en un racó de l'era, fins que arribava l'hora de berenar; aleshores ens cridaven, ens eixugaven la suor amb el mocador i, asseguts vora d'ells, tornava la calma. L'escalfor d'aquelles pedres rogenques, les tardes de sol, era inigualable. Amb quina vivesa retornen, ara que ells no hi són i nosaltres ja no som com érem, aquelles menudeses que semblaven regalades: abelles, cucs i capgrossos, herbes, espigues i pixallits, la brisa primaveral, la calda de l'estiu, l'olor del rec, i la dels camps sembrats, confosos tots amb el riure de l'avi, la manyaga de l'àvia, sota aquella llum d'ambre de la infància.

L'àvia paterna, Marina Riancho, que devia sentir-se desempaçada enmig de tanta desaparició, feia pilonets amb les engrunes del pa que havien quedat sobre les estovalles. Va néixer a Prases de Toranzo, a Cantàbria, un poble tan insignificant, ens diu, que no figura ni als mapes. Òrfena de pare i abandonada per la mare, que havia fugit de la misèria rural anant a fer de dida d'altres criatures a Madrid, havia quedat al càrrec de la seva àvia, que l'enviava a pasturar vaques per les muntanyes. Sovint, en baixar al poble, un seu oncle avi que pintava i que, afegeix amb orgull, té una sala dedicada al Museu de Belles Arts de Santander —un reconeixement que en aquella ciutat només comparteix amb Francisco Iturrino i María Blan-

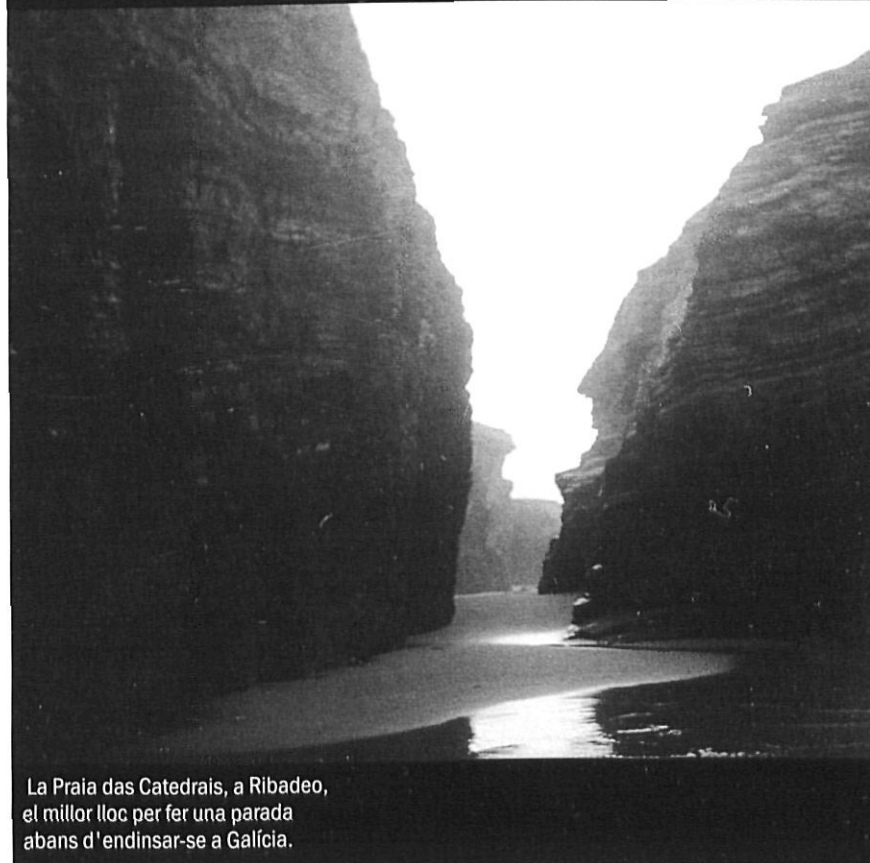
L'avi, molt jove, enfilat al pal major del vaixell en què navegava.

Agustín Riancho (Entrambasmestas, 1841-1929), un dels pintors més cèlebres de Cantàbria, que vaig descobrir que era un familiar de la meva àvia.

Provant de fer sonar unes gaites de joguina a Santiago de Compostel·la amb els meus germans Òscar i Màrio.

La Praia das Catedrais, a Ribadeo, el millor lloc per fer una parada abans d'endinsar-se a Galícia.

chard—, la retratava amb les seves llargues trenes i el seu davantalet de pastora. Jo no sabia ni que aquell home existís i, al cap d'uns mesos, comentant a un bon amic en to jocós —per defensar-me de la malenconia que en realitat sentia— que m'havia aparegut un parent artista, vaig descobrir atònita que ell ja el coneixia, perquè a Maçanet de Cabrenys, on estiujava, el No-Do sobre Agustín Riancho era invariablement el preàmbul de la sessió de cinema de la tarda. Després, encara, la meua àvia va parlar també dels anys viscuts a la Corunya, servint de minyona, i del dia que va embarcar-se cap a França fugint de la guerra, en direcció a un poble del qual no recorda el nom, però tant se val, perquè un temps després va ser arrasat completament per una espectacular riuada.

De tots els avis, l'únic que no aconseguia recordar era el pare del meu pare, que havia mort abans que pogués retenir-ne cap imatge nítida. En sabia ben poca cosa: només que havia nascut a la Corunya, que s'havia enrolat a la Marina de molt jove i que, després de la guerra, havia estat destinat a Manresa, on va passar la resta de la vida confinat en un trist despatx de funcionari des d'on devia enyorar fins al final la intensa olor de mar de la seva terra. «No us recordeu de l'avi?», va preguntar el meu pare adreçant una mirada quasi suplicant als tres germans més grans. «No, érem massa petits, nosaltres». «Ni d'aquell viatge a Galícia?, ni del fred que feia a la Corunya tot i ser l'agost?, ni d'aquelles gaites de joguina que us vam comprar a Santiago de Compostel·la i que us van fer plorar perquè no sonaven?». «No, res, només ho coneixem per les fotografies velles, i no sabem ni com és que hi vam anar». «Per això mateix, perquè l'avi acabava de morir sense haver pogut tornar-hi, perquè d'alguna manera pogués reveure la Corunya través de nosaltres».

Revelació

Miro el jove mariner enfilat al pal major d'un vaixell que acabo de descobrir en una fotografia petita i dentada de l'àlbum familiar, poc abans de tornar a Galícia. La imatge només emmarca la punta més alta del pal i un cel blanc contra el qual s'alça, solitari i triomfal, aquest home que fins ara només havia vist, sòbriament envellit, en les fotografies antigues del meu pare, passejant al seu costat per un jardí o per la vora d'un port. M'equivocava buscant-lo en les imatges en què apareix al costat d'altres familiars que van sobreviure perquè els trobés, com si la presència dels que em són coneguts, del meu pare sobretot, m'hagués d'indicar secretament, des d'aquestes escenes evaporades, els vincles que ens unien. No, l'havia de trobar veritablement, sense l'auxili dels altres, en aquesta petita fotografia feta quan cap de nosaltres no havia nascut i ell encara navegava. Estimava el mar, el meu avi, i l'olor salada i crustàcia que s'enfilava per la costa corunyesa. S'havia enrolat quan només tenia setze anys, i per Nadal, quan era lluny de casa i feia escala en algun altre port, en lloc d'enviar postals turístiques als seus pares els feia arribar una fotografia del vaixell en què viatjava. Almenys en una ocasió, va preferir dibuixar-lo. La mare del meu avi, que agnitzava quan nosaltres vam anar-hi, no sé per quina estranya raó tenia guardat aquell esbós sota el coixí del seu llit de malalta, d'on només el va treure per entregar-lo al meu pare abans que tornéssim a Girona; des d'aleshores, aquella diminuta embarcació, protegida per un marc de fusta del color de l'or vell, ha presidit el menjador de casa.

Es deia Luis Vázquez Paz, i des de Manresa, on havia esdevingut un gallec essencial, amb expressió d'exili permanent i de nostàlgia, els últims mesos de la seva vida planejava l'estalvi d'una determinada quantitat per tornar definitivament a la Corunya, segons va

revelar al meu pare. No ho aconseguí: va morir d'una fulminant angina de pit el 21 de maig de 1971, quan tenia 61 anys. Una nit, poc després de l'enterrament, la meua mare assegura que se'ls va aparèixer mentre dormien, dret enmig de la penombra del dormitori, amb la mirada confusa, com si vingués a buscar-hi alguna cosa que hagués perdut. Va ser al cap d'un parell de setmanes d'aquella visió que una pirueta de l'atzar va proporcionar a casa la quantitat exacta que el meu avi havia dit que necessitava, ni una pesseta més, ni una de menys. Tots els fantasmes, totes les bruixes celtes, es confabulaven perquè empenguéssim el viatge. Dos mesos més tard, l'agost de fa trenta anys, vaig veure Galícia per primera vegada perquè el meu avi pogués, finalment, tornar-hi.

La mar reconstruïda

«Algú ha estat refent, durant tota la nit, el mar», va escriure Álvaro Cunqueiro en homenatge a una visió nocturna de les illes Cíes, a la ria de Vigo, uns penyals que tenen la benaurada virtut, segons aquest esplèndid cronista gallec, de presentar-se amb el seu contorn complet a l'ull humà; de ser tan sols, si s'hi estengués un pont des de la costa, a un dia de camí, separats només per una jornada de treball, per una llaurada. L'aventura de la partença pot experimentar-se en els trajectes més reduïts, en els que encara són mesurables amb la mètrica laboral o quotidiana, a diferència del que prediquen les agències de viatges, que ens han persuadit que l'emoció de les vacances és proporcional a la distància que ens separa de la destinació i a la potència dels avions que ens hi transporten, encara que resulti que un tardí el mateix a plantar-se a Nova York que a coronar el cim de la pica d'Estats, amb la qual cosa el vol transoceànic acaba semblant una excursió d'agrupament escolta, però sense cap dels seus beneficis oxigenadors.

Els gallegs, que són uns erudits en aquesta qüestió del mesuratge sensat de l'espai i que per això mateix han estat històricament grans emigrants i, alhora, els primers a conèixer el vertigen del *finis terrae*, han encunyat un refrany allisonador: «Quen pasa A Marola pasa a mar toda», una expressió que adverteix del coratge requerit per esquivar un illot granític amb aquest nom que hi ha a la ria de Betanzos, on l'onatge és especialment abrivat i traïdor. El meu pare, que de molt jove va tenir l'atreuiment d'embarcar-s'hi, pot certificar que els vòmits que provoca aquella regolfada proporcionen més experiència marítima que cent travessies atlàntiques. Marxo a Galícia, doncs, contradient tota la publicitat asiàtica i tropical, i a la valenta, com es feia fa trenta anys: carregant el cotxe d'equipatge i provisions, però amb un sol acompanyant; apreciament el més petit canvi de clima, de paisatge i de llengua; suant per cada quilòmetre que avancem, guanyant-lo minut a minut a l'asfalt i la pols; aturant-nos pel camí sempre que ens plau, per refer-nos de l'enravenament i la calor, o per tastar uns espaguetis condimentats a l'asturiana, prop de Cangas de Onís; mirant de tant en tant el paper on tinc apuntats dos o tres noms d'aquells familiars que van acollir-nos fa tant de temps i que no m'atreviré a visitar i la indicació de dos carrers on el pare recordava haver passat part de la infància, *calle de los Olmos, cuesta de San Agustín*. Avançant a aquest ritme despreocupat i lleuger, la Corunya és a unes catorze hores de carretera des de Girona i, si decidíssi pernoctar a mig camí, a Santander per exemple, per conèixer la pintura d'un parent que us era desconegut, el viatge tindrà escassament la durada d'un cap de setmana ben aprofitat.

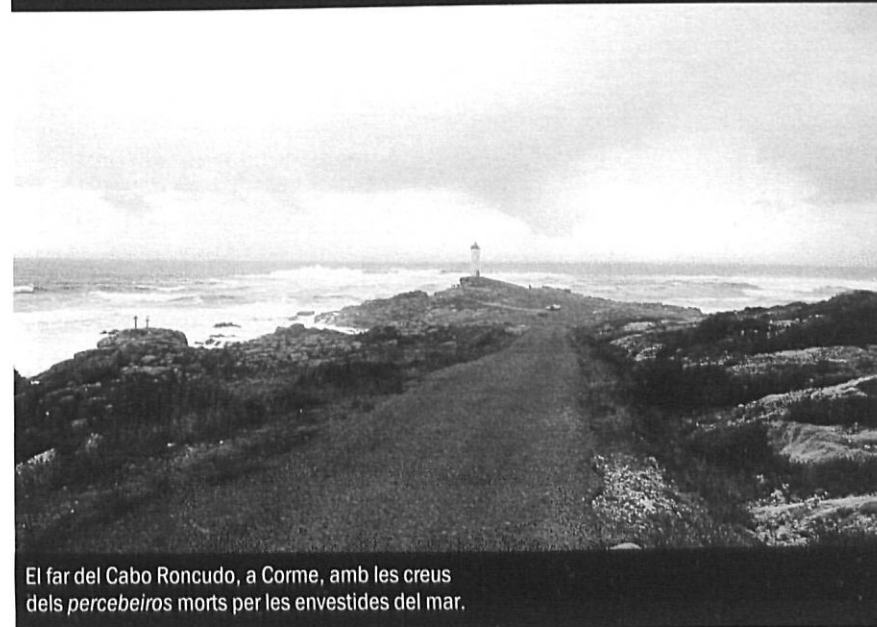
Té raó Álvaro Cunqueiro que les distàncies que ens separen dels llocs que desitgem trepitjar han de ser assolibles amb mesuraments de camada humana, però també quan parla de la mar reconstruïda per un

El port de Laxe, a la Costa da Morte, residència permanent de les borrasques peninsulars.

El poble mariner de Caion, on comença la Costa da Morte.

El far del Cabo Roncudo, a Corme, amb les creus dels *percebeiros* morts per les envestides del mar.

déu misteriós mentre nosaltres dormim, afegint vent a l'aigua perquè es formin les onades i l'escuma aureolada amb què es van cargolant i estenent fins a la platja perquè nosaltres la retrobem, així de bella i temible, en despertar-nos al matí. És aquesta, exactament, la sensació que tinc de Galícia a mesura que en retallo la distància, la d'estar-me acostant a un regne submergit des de la mort de l'avi que només refluïrà quan jo hi arribi. Però el primer que veig, com els esclats de sofre produïts per l'esforç descomunal d'emergir després de tanta nit i tanta aigua, és el foc; passat Ribadeo, el poble per on s'entra en aquest país venint per la ruta de més al nord, a l'altura de Xesta, es veu ja el fum dels incendis que a final de l'estiu de 1998 van assolir el verd majestuós, nutritiu i magníficament clorofil·lic d'aquesta terra.

Tots els viatges ens posen, en certa manera, a prova; hi verifiquem la resistència del cos als desplaçaments, a la raresa dels paisatges nous. Si no teniu per costum viatjar gaire, una sola nit passada en una habitació diferent de la vostra us pot trastornar de tal manera el sentit de l'orientació que en llevar-nos notareu que cos i ànima se us han senzillament després l'un de l'altra durant la vetlla: tindreu per un moment el cos aquí, i el pensament a la vostra habitació de sempre. Però a la Corunya no em cal verificar cap adaptació al canvi geogràfic, com si el meu cos sabés perfectament per on va, com si fos un expatriat de tornada a casa.

Encara no n'era conscient, aquell vespre que vaig arribar-hi, amb les finestres del cotxe totes abaixades, com m'havien aconsellat que fes per sentir l'olor salabrosa de la ciutat, olor de llunyania barrejada amb fortor de peix, eucaliptus i ala de corb marí; no ho sabia tampoc mentre caminava pels carrers de la part antiga mirant distretament la gent i els suculents aparadors de marisc de les tavernes que hi havia a banda i banda, pensant,

com és corrent que passi quan estem de viatge, en quin seria el recordatori d'aquella visita que acabaria emportant-me a Girona: un plànol de la ciutat, un llibre de naufragis, la factura del restaurant on soparem la primera nit, la nota que ens escriu la mestressa d'un bar per indicar-nos l'adreça d'un lloc on hostatjar-nos, «grande y de buen precio». Només quan arribem a la pensió recomanada, que és certament gran, econòmica i confortable, m'adono que el cos ja sabia on anava: sóc allà on el pare passejava amb el seu pare; sóc, sense haver-ho expressament buscat, a la *calle de los Olmos*, a només quatre passes d'aquella *cuesta de San Agustín* on va néixer el meu avi.

El pregó de benvinguda de Manuel Rivas

La Corunya és una ciutat tan erosionada pel mar que en qualsevol moment podria desprendre's de la península i ser arrossegada a la deriva. Vista sobre un plànol, la seva forma de banya fa que sembli una excrescència continental, o el cap d'una cabra amb el coll tibet i fumant un cigarret per sortir ben eixerida a la foto del Meteosat, que com tothom sap té una lent fixa enfocant la riquesa isobàrica i borrascosa d'aquest territori, paradís dels meteoròlegs. Tan sols una estreta franja de carrers vells i atapeïts separa la platja de Riazor de l'activíssim port de la ciutat, aquell port on la meva àvia va passar la nit ajaguda sobre el farcell de la seva roba, el juliol de 1936, per poder trobar lloc l'endemà en algun dels vaixells carregats de fugitius de la guerra. Però tardem encara uns dies a descobrir aquell passadís que connecta una mar amb l'altra, i acabem fent voltes prodigioses per arribar a alguns llocs que teníem a tocar. Quan s'arriba a una ciutat que no és la nostra, apamem una petita extensió de terreny, de la pensió a la cafeteria, de la cafeteria al passeig, del passeig a l'aparcament, i després costa sortir d'aquest

El port de la Corunya i les conegudes façanes de vidre dels Cantones.

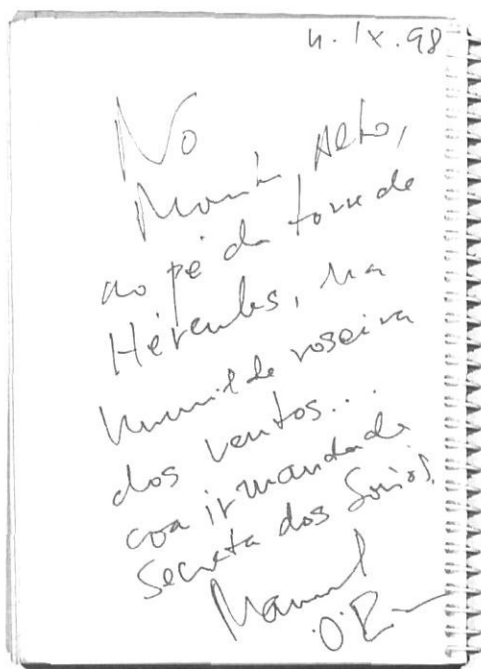
L'hórreo, el símbol universal de Galícia. Fins i tot les marquesines dels autobusos en prenen la forma, com si els passatgers s'haguessin de posar a assecar.

Manuel Rivas, el 4 de setembre de 1998, fent el primer pregó cantat de les festes de Monte Alto, a la Corunya.

cercle, obrir-se a la resta de la taca urbana. Fem cases molt fàcilment. Però aquests revolts inútils ens van permetre saber, per uns cartells penjats a la ciutat vella i que probablement no hauríem vist si haguéssim tingut l'enginy d'agafar el camí més curt, que la nostra primera nit d'estada a la Corunya començaven les festes de Monte Alto —el barri de la torre d'Hèrcules, el far romà més antic conservat a Europa i símbol heràldic de la ciutat— i que, per a la inauguració, l'escriptor Manuel Rivas pronunciaria el primer pregó cantat de la història local. Naturalment, vam anar-hi.

La nit abans havia plogut i a l'esplanada de la torre d'Hèrcules, davant l'escenari encara buit, el vent s'encrespava humit i inesperadament gèlid. Feia més de mitja hora que un centenar de persones esperàvem que Manuel Rivas cantés el seu pregó, però ni l'escriptor ni el grup que li havia de fer l'acompanyament —Os Diplomáticos de Monte Alto, capdavanters de la música *braví*, denominació autòctona del rock filtrat per l'*arroutada* gallega— no apareixien enlloc. Al cap d'una hora, un dels organitzadors va enfilar-se a l'entarimat per anunciar, eufòric i assenyalant amb el braç un punt indeterminat de l'oceà que bramulava al fons: «¡Ya vienen, están llegando!», com si fos un vigia avisant de l'arribada a port d'un vaixell carregat de tresors. I, en efecte, emergint de sobte d'un dels penya-segats, van desfilar fins a l'esplanada Rivas i la seva llarga comitiva. Venien, van dir, de posar nom a les pedres del mar, des de San Amaro a la cala de l'Arenal, recorrent tota aquella costa anfractuosa i plena de llegendes per plantar, a cada raconada conquerida pels mariners o per les aus, l'estaca amb el seu nom corresponent: O Gaivouteiro, Coitelos de Terra e Coteilos de Mar, Illa da Galera, Enseada do Sogadoiro, A Rabaleira e Furna de Rabaleira,

Autògraf de Manuel Rivas.

As Forcadas, Pedra e Furna do Herminio, A Pedra do Cabalo, O Campo da Rata...

La península de la torre, va dir Manuel Rivas presentant-se a la concurrència amb una jaqueta texana que li donava un aspecte d'adolescent inexplicablement envellit i agafant el micròfon com una estrella del rock, era una «xeografia do ceu», una «illa do tesouro, un pene-do libertario e balsa de pedra no Atlántico»; era, sobretot, va explicar amb aquella veu seva tan idònia per als contes a la vora del foc, el seu pati de la infància, el lloc on havia nascut, i d'on va haver de marxar quan tenia només tres o quatre anys. Sento de cop una profunda simpatia per aquest home que ha vingut a cantar, en les festes del seu barri, la llunyania del temps perdut, la nostàlgia del joc, l'estimació per la casa abandonada. I ara crida, amb fúria, amb el so de fons dels acordions i les guitarres elèctriques: «Deixeu que passi l'home amb l'arc iris sota el braç, deixeu que parlin els naufrags, els morts del Campo da Rata, que posin nom a les pedres, als núvols, als vents, als carrers, deixeu-los passar, deixeu-los passar, deixeu-los passar». Tots els morts, és veritat, apareixen,

sota aquella nit hercúlia, entortolligant-se amb el vent de l'Atlàntic, ressuscitats pels conjurs del pregó *braví* de Manuel Rivas. Voldria revelar-li que jo també havia tornat d'alguna manera al meu barri, que també resseguia la memòria dels desapareguts, de mi mateixa, d'aquella nena de tres anys que un mes d'agost va passar-hi les vacances i va marxar sense saber què havia vingut a fer-hi, però no dic res. M'escolto agraïda el seu pregó, que és com una cançó de benvinguda, mig de bressol, mig de revolta. Després, abans d'anar-me'n de la festa, m'hi acosto per demanar-li, una mica avergonyida d'estar fent un paper que detesto, que em firmi un autògraf, pensant que aquell haurà de ser

el recordatori del viatge, i ell m'escriu a la llibreta: «No Monte Alto, no pé da torre de Hércules, na humilde roseira dos ventos... coa irmandade secreta dos soños».

L'encantament de l'aigua

Els vespres, tornant de visitar els fars de la Costa da Morte, sovint anem a passejar pels espadats que envolten la torre d'Hèrcules sota la llum crepuscular del setembre. Mai no hi estem sols. Asseguts als bancs de fusta, enfilats dalt d'una roca, recolzats a les baranes que separen la terra ferma dels estimballs, desenes de corunyesos dediquen les últimes hores del dia a mirar, sense cap altre propòsit, el mar. Un home que passa amb bicicleta es desvia de sobte per un caminet i avança trotant fins a un afrau on les onades s'encreuen, esclaten, s'enlairen i deixen la seva llepada lletosa sobre la pedra; llança la bicicleta a terra i es queda allà dret, endormiscat, mirant-se llargament aquella lluita mandrosa de l'aigua. No havia vist mai una atracció semblant per l'oceà. A Caion, on comença el perfil d'aquesta costa batejada amb un nom injustament fúnebre, diuen que els mariners d'abans conversa-

El santuari de la Virxe da Barca, a Muxia,
lloc de pelegrinatge de totes les vídues de naufragis.

ven també davant el mar, asseguts sobre enormes esquelets de balena. Quan hi hem anat nosaltres, un diumenge plujós en què el mar tenia una tremolor inquietant, com si per dins l'anés inflant la respiració d'un monstre a punt de despertar-se, no hem vist els ossos dels cetacis enlloc, i els pescadors tenien feina a reparar barques i xarxes aprofitant la festa de la Verge dels Miracles. Ens enfilem al mur d'un espigó altíssim, per vigilar l'horitzó, i allà ens adonem que en pocs minuts l'aigua ha començat a prendre la perillosa coloració del plom fos. Ja no hi ha aquella *ondulació somnolenta* i pesant, sinó una agitació ronca, tempestuosa, que envesteix els contraforts del nostre mirador com si volgués abatre'l. Un dels pescadors que feïngen a baix, al moll, i que ens ha vist la matrícula del cotxe, ens crida amb sornegueria: «Esto no se parece en nada a vuestro charco, ¿verdad?» No, potser no, però jo estava pensant, mirant aquella crescuda amenaçadora, si el meu avi havia navegat mai enmig d'una tempesta com aquella.

Hem seguit el camí fins a Corme, el poble més acollidor de tota la Costa da Morte, famós pel far del *cabo Roncudo*, pels *percebes* i per les creus de pedra de tots els que han mort provant d'arrencar-los. Aquí el mar fa autèntica por, perquè ja no sembla mar, sinó un paisatge nevat, tot d'escuma bombollejant,

bramant, espetegant, encerclant-te pertot arreu, miris on miris. Al vespre, per força, anirem com tots els coronyesos a embadocar-nos als penya-segats de la torre d'Hèrcules, a buscar l'assossec davant d'una mar que sigui blava, a calmar-nos d'aquest meravellós espant. L'experiència de veure un onatge enfurit, però, crea addicció, i el buscarem un dia i un altre a tots els fars de la costa, al Cabo San Adrián, on s'havien venerat les serps; al Cabo Vilan, a Camariñas, famós pel vent i pels naufragis; a Muxia, al costat del santuari de la Verge de la Barca; al Cabo Touriñán i a Fisterra, on hi havia una boira tan densa que es tenia realment la certesa d'haver arribat a l'últim confí del món. I a Malpica, que recordo no pas pel far ni pel mar, sinó per haver-hi menjat el millor pa de la meua vida, un pa de sabor evangèlic, que devien haver cuït amb les engrunes de la taula de l'últim sopar de Crist, perquè jo, que no tiro gens a missa, gairebé vaig fer el senyal de la creu en sentir-lo a la boca.

Poc abans de tornar a Girona, pujo per última vegada la *cuesta de San Agustín*, amb l'esperança vana de reconèixer el portal on havia nascut el meu avi i d'on el meu pare diu que sortia sempre corrents, quan tenia vuit anys, per baixar les escales que condueixen a la plaça de María Pita i encantar-se davant del port a mirar els vaixells que hi

atracaven. És inútil; no puc recordar el que no sé, així que faig una cosa ben excèntrica: aturo una dona gran que em passa pel costat i li demano, si us plau, si recorda una família que havia viscut fa molts anys en aquell carrer; es deien Vázquez, la informo, sense adonar-me que la dada és irrellevant, perquè a la Corunya tothom es diu Vázquez; hi havia nascut el meu avi, insistixo, però ella mou el cap: ho lamenta molt, però no pot ajudar-me. Porta un cabàs ple de queviures, ve del mercat, i noto que té pressa. Li prego que em disculpi, vaig venir aquí quan tenia tres anys, sap?, però no sabia, no podia saber, que ell acabava de morir i que no tornaria a veure aquest mar que ara he estat deu dies ficant-me a dintre, des de Fisterra a l'Estaca de Bares, per guardar-li tots els vents i totes les tempestes. En mira abatuda: «Lo siento, rapaza», i se'n va. Així que deixo el carrer de San Agustín i començo a baixar les escales que donen a la plaça porticada de María Pita, i a mig tram, just abans de tornar-me'n a casa, una ventada molt lleugera em toca la mà i veig un vailet, d'uns vuit anys, que baixa corrents en direcció al port. Només en aquell moment m'adono que he fet el viatge de tornada a Galícia a la mateixa edat que tenia el meu pare quan va morir el seu.